Відгук

офіційного опонента на монографію Трофимука Мирослава Степановича «Латиномовна література України XV-XIX ст.: жанри мотиви, ідеї» (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 380 с.), подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Проблема національного ототожнення, етногенезу є наріжною для численних наукових студій у царині філософії, психології, культурології. Її відгомін відчутний і у літературознавстві, бо латиномовнана література України як цілісний пласт не може не цікавити дослідників. Однак донині не змодельовано цілісного корпусу латиномовної літератури як невід'ємної складової українського літературного процесу XV-XIX ст. Бракує відомостей про його цілісність та розгляду в контексті жанрових та ідейно-тематичних особливостей. Цю проблему поглиблює своєю монографією вчений, ім'я якого доволі відоме в колі українських медієвістів та новолатиністів, Мирослав Степанович Трофимук. Він пропонує до розгляду спеціалізованої вченої ради дослідження, *актуальність і наукову* значущість якого важко заперечити. Виходячи із переконання, що для адекватності розуміння специфіки становлення письменства в Україні потрібно дослідження усіх різномовних текстів, автор присвячує його огляду основних аспектів латиномовної літератури за час, коли твори латинською мовою активно культивувалися як на етнічних українських територіях, так і вихідцями з цих територій, які працювали в освітніх осередках переважно європейських країн. У цьому контексті авторська теза «*Історія питання про латиномовну галузь давньої української літератури – це історія осмислення специфіки цієї літератури, її своєрідності, становлення розуміння літературного простору України як багатоаспектної взаємодії цілого ряду різноманітних явищ, які в сукупностіі творять широке полотно історії культури українського народу*» (М., с. 13) є, безсумнівно, доказовою. Крім того, нагальність появи такої праці продиктована потребою врахування проявів глобалізаційних процесів, усвідомлення сучасного культурного простору як діалогу культур.

Для дослідження взято переважно тексти, які не часто потрапляли в наукові дослідницькі об'єктиви. Це віршовані та прозові (епістолярні, наукові і політологічні) тексти, написані латинською мовою українцями або про Україну, переклади яких українською мовою уже опубліковані. Таким чином, мовний, жанровий та художній синкретизм сформував основну платформу новизни монографії Мирослава Трофимука: уперше подано комплексний огляд латиномовного сегмента літератури України, запропоновано періодизацію його дослідження в Україні, уточнено біо-бібліографічну інформацію про латиномовних авторів, унормовано україномовне написання їх імен, динаміку використання ідеологем «Київ – Новий Єрусалим», «Київ – Троя», «Київ – Новий Рим» латиномовними авторами.

Композиційна цілісність монографії заснована на з'ясуванні значення доробку попередників (перекладачів та науковців) у визначенні специфіки латиномовної спадщини, аналізі творчого самовираження її авторів та окресленні категорії художності у їх творах. У дослідженні представлені обов'язкові компоненти «*Вступу*» – актуальність, об'єкт, предмет, мета та стратегічно вмотивовані для її досягнення завдання, хронологічні рамки: за нижню межу береться 1484 рік (публікація книги Юрія Дрогобича), а верхня – перша половина XIX ст. (твори Василя Довговича, які упорядковані ним у збірку 1832 року). Окреслено такі пріоритетні завдання дослідження, як: запропонувати періодизацію дослідження латиномовної літератури України, вичерпну класифікацію її жанрів, визначити роль і значення латиномовної галузі літератури України у розвитку художньої літератури і науки пізніших епох. Оскільки однією із найважливіших проблем будь-якої наукової студії є впорядкування, систематизація її понятійного простору, встановлення логічних зав'язків у ньому, тому вагомою складовою цього сегмента дослідження є окреслення дефініції терміносполук «неолатиністика», «латиномовна література України», з'ясування адекватності їх використання на противагу «українська

латиномовна література», критерії зачислення конкретного твору до латиномовної літератури України.

Наукова рецепція будь-якого явища передбачає моделювання його історичної ретроспективи та позиціонування у тому чи іншому контексті. Виходячи з цього, у першому розділі монографії *«Історія дослідження латиномовної літератури»* визначено основні теоретико-методологічні прерогативи, реконструйовано основні етапи дослідження та еволюцію формування наукових традицій, окреслено сьогоднішній контекст новолатиністичних студій у Польщі, Білорусі, Росії.

Дослідницький замисел другого розділу «*Огляд літературного процесу України латинською мовою*» засвідчує високий рівень знань п. Мирослава щодо наповнення літературного просторуXV – XIX ст. латиномовними творами. Монографічний формат роботи із застосуванням історико-бібліографічного та хронологічного принципів дав можливість автору створити різножанрову картину становлення та функціонування в Україні літератури латинською мовою. Аналіз віршованих творів за однотипною схемою (біографія автора, аналіз його творів та особливостей їх архітектоніки) передує з'ясуванню феномену синкретизму жанрів та демонстрації авторських технік художності (тематичних, лінгвістичних, алюзивних на античність та Святе Письмо) Юрія Дрогобича-Котермака, Павла Русина з Кросна, Миколи Гусовського, Юрія з Тичина, Івана з Туробіна, Григорія Чуя із Самбора, Себастіяна Фабіяна Кленовича, Симона Пекаліда.

Аналіз віршованих латимовних творів XVII-XVIII ст. локалізується навколо поеми Івана Домбровського «Дніпрові камени», віршових вставок хроніки Юзефа Бартоломея Зиморовича «Трисутній Львів» та «Слов'янської граматики» Івана Ужевича, віршів Стефана Яворського, Пилипа Орлика, Іларіона Ярошевицького, Теофана Прокоповича, Партенія Родовича, Григорія Вишневського, Митрофана Довгалевського, Григорія Сковороди, Іринея Фальковського, Василя Довговича. Вміст цієї частини дослідження потвердив

аналітичну складову мислення автора, а також його вміння виокремлювати важливе зі значних за обсягом матеріалів, формулювати припущення, що згодом аргументовано переходять у висновки. Підводять автора до наукових узагальнень і наступні складові розділу («*Проза XV – XVI ст.*», «*Епістолярні жанри і похідні: «Епістолії многомовні» versus офіційний епістолярій*»), в яких, визначаючи пріоритетні жанрові особливості прозових творів тільки Станіслава Оріховського та Пилипа Орлика, зазначено, що «*прозові латиномовні твори містять і утверджують весь комплекс чільних ідей, який від кінця XVI – упродовж XVII ст. культивувався, апробовувався і викристалізовувався усім масивом творів різними мовами*» (М., с. 248). Роль теоретичних латиномовних курсів у розвитку письменства України з'ясовано у підрозділі «*Курси нормативних дисциплін*». Вагоме місце належить у цьому, на думку автора, поетикам, граматикам та риторикам, бо відомо, що саме ці курси є одними з основних джерел знань про тогочасну теорію жанрів. Заслуговує схвалення увага Мирослава Трофимука до окреслення теоретичного підґрунтя жанрової та стильової специфіки віршованих творів у поетиках Феофана Прокоповича та Митрофана Довгалевського. На основі уважного їх прочитання помічено тенденцію щодо виділення у них певних теоретичних проблем, які стали основою для заснування на українському ґрунті «власної філологічної школи» (М., с. 264). Хочу також відзначити досконале володіння автором методики аналізу поетик, особливо коли артикулюється рецепція у них античного досвіду.

Найістотнішими науковими результатами третього розділу монографії «*Основні жанри і теми латиномовної літератури України*» є дослідження жанрової системи загалом та параметрів жанрів, які потрапили у поле наукових інтересів автора. Подано узагальнену характеристику їх індикаторів. Позитивно оцінюємо те, що Мирослав Трофимук приділив увагу термінологічному чинникові. Уточнено поняття «епіталамій», «ґепетліак», «епінікіон», «епіцедон», «епітафій». З'ясування їх теоретичного підґрунтя дозволило виокремити основні їх взірці. Детально зупинився на структурних особливостях елегії, оди, епіграми, емблеми. Зосереджено побіжну увагу і на прозових жанрах.

Дослідження мотивів та ідей латиномовної літератури спрямоване на виділення їх у текстах, які були проаналізовані у попередньому розділі. Це, очевидно, і спричинило до деяких повторів. Серед пріоритетних мотивів у віршованих творах, на думку автора, є похвала поезії, науковій праці, книзі, «ренесансний патріотизм», до якого дотичний позитивний образ землі, міфологеми Києва, Острога. Серед проблем виокремлено такі, як «ідеальної держави», «ідеального володаря». Останні, за переконанням автора, переходять і в прозові твори. За взірцевий твір для ілюстрації цього твердження взято тільки латиномовний текст Конституції 1970 року, який є, за переконанням автора, «синтезом ідеологем» (М., с. 310).

Виправданою є спроба п. Мирослава дефініціювати стильову специфіку латиномовних віршів та прози. На конкретних прикладах автор демонструє версифікаційні та «імітаційні» засоби, специфіку риторичних приписів. Розглядаючи художню своєрідність промов, проповідей, дослідник закцентовує на наративних особливостях, зокрема «широковживаному засобі ехо» (М., с. 324), протиставлення, емблематизму, символіки, тріади як троїстого принципу компонування тексту. Прикладами, в яких наявні потрійні повтори, наводяться літопис Бартоломея Зиморовича «Трисутній Львів», «Три книги про поетичне мистецтво» Феофана Прокоповича, поема «Роксоланія» Кленовича, поема Симона Пекаліда «Про Острозьку війну під П’яткою», елегія Стефана Яворського «Перед смертю над книгами власної бібліотеки». Досить ретельно проаналізовано художнє тло акровіршів, анаграм, значення імітаційних акцентів (цитат, криптоцитат, центонних віршів) у стимулюванні активного пошуку нових художніх форм.

Робота завершується *Висновками,* з основними положеннями яких погоджуюся. Мирослав Трофимук є переконливий у своїх підсумкових твердженнях, які заслуговують схвалення, оскільки дають відповіді на питання функціонування цієї літератури у тогочассі, пояснюють її специфіку, демонструє методику аналізу текстів та акцентує наукову вагомість проблеми.

Наголошую на цінності і такого компонента монографії, як словник спеціальних та рідковживаних термінів, який суттєво підтверджує висновкові результати дослідження.

Основні положення автореферату адекватно відображають зміст монографії, яка апробована в багатьох доповідях на різноманітних наукових конференціях, у достатній кількості фахових публікацій, що дозволяє скласти уявлення як про ціле дослідження, так і про окремі його сегменти.

Вважаю, що результати праці Мирослава Трофимука можна використовувати у викладанні теорії та історії української літератури у вишах, при написанні наукових розвідок, для підготовки лекцій, спецкурсів. Наукові акценти, зроблені автором, можуть слугувати поштовхом для окремих досліджень, що заповнять деякі прогалини в історії української літератури XV – XVIII ст., а також доповнити її теоретичний дискурс. Висновкові положення монографії актуальні та важливі з погляду історії української літератури. Безперечно, новаторським є предмет дослідження, який сьогодні потребує особливої дослідницької уваги з огляду на суголосність із проблемами дослідження жанрової системи української літератури епохи Бароко.

Зрозуміло, що титульна тема такого масштабу не може бути вичерпною, а монографія не викликати полемічних зауважень. Тому вважаю за необхідне висловити щодо деяких аспектів розвідки свої.

Насамперед, кількість залучених до аналізу персоналій та їх текстів, звісно, приємно дивує, але, з іншого боку, це закономірно породжує і певний схематизм в алгоритмі теоретичного опрацювання.Тому другий розділ є дещо схематичним, описовим. Можливо, доцільніше було б задля перспективи глибшого аналізу проблемніше окреслити його наукові пріоритети.

Не зовсім чітко означеними, на мою думку, є у монографії критерії теоретичного розмежування латиномовних прозових жанрів, серед яких у монографії перевага надається тільки творам Станіслава Оріховського, епістолам, Конституції 1710 р. Пилипа Орлика, яку автор відносить до «жанру політичного договору» (М., с.243). Однак, до дослідницької рецепції не залучено

промови, латиномовні житія Якова Суші про Мелетія Смотрицького та Йосафата Кунцевича, латиномовні вставки (за аналогією до віршів) до богословсько-полемічних трактатів Мелетія Смотрицького, Лазаря Барановича та ін. Дещо обмеженим є аналіз риторик. У підрозділі 2.5.2 «Поетики і риторики» значна перевага надається все-таки поетикам. У цьому контексті мені хочеться почути науковий коментар цитати, яка подається на с.292 монографії: «Окрему групу становлять промови, проповіді й полемічні трактати та публіцистика, позначені сильним впливом риторичної доктрини, що наближає ці жанри до художньої прози». Які конкретно тексти означаються термінами *промова, проповідь, полемічний трактат, публіцистика*?

Цілісне сприйняття дослідження розпорошується надмірним цитуванням текстів як латинкою, так і українськими їх перекладами. Це сторінки – 75, 81, 83, 97. 98, 99. 103-106, 128-129, 230-231, 245-247. Враховуючи те, що деякі з них недоступні для реципієнтів, думаю, що доцільніше все-таки ці взірці подати у додатках.

Дещо неповною є історіографія наукової проблеми, оскільки немає у монографії загального списку використаних джерел, який є обов'язковим атрибутом як дисертації, так і монографій. Виходячи з того, що в науці немає автономних наукових проблем, бо актуалізація одного напрямку логічно зумовлює посилення інтересу до інших, а також зважаючи на латино-польський характер освіти та літературної практики в тогочасній Україні, бо, як відомо, тексти писалися часто цими двома «вченими» мовами, тому цілком логічно було б поглянути на здобутки полоністики, у якій розроблена методика аналізу та вивчення різномовних текстів.

Можна сподіватися, що автор продовжить свої наукові пошуки в окресленому напрямку. Тому перелічені недоліки не можуть вплинути на загальний висновок, вони мають дискусійний та рекомендаційний характер. Кількість опублікованих наукових праць автора у фахових виданнях свідчать про тривалість дослідження ним латиномовної літератури України XV –XIXст., що

і підвищує наукову значущість зроблених ним висновків, а загальна оцінка роботи позитивна.

Отже, монографія Мирослава Степановича Трофимука «Латиномовна література України XV-XIX ст.: жанри мотиви, ідеї» (Львів, 2014 р.) є завершеним самостійним дослідженням, що має теоретико-практичне значення та наукову новизну, присвячене актуальній темі та дає змогу зрозуміти непростий ландшафт латиномовної літератури України XV – поч. XIX ст. Вона відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р.Зазначене дає підстави для присудження Трофимуку Мирославу Степановичу наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Офіційний опонент, доктор філологічних
наук, професор, завідувач кафедри
журналістики Тернопільського національного
педагогічного університету ім. В. Гнатюка Поплавська Н.М.